

تبیین اثرات گردشگری بر توسعه پایدار روستایی: (مطالعه موردی روستای ریجاب از توابع شهرستان دالاهو در استان کرمانشاه)

امیر اعظمی^۱، مهدی حشمتی جدید^۲، عادل سلیمانی^۳، امیر حسین علی بیگی^۴
(تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۹/۱۸، تاریخ تصویب: ۱۳۹۴/۱۱/۲۱)

چکیده

در این مطالعه سعی شده است که اثرات اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی گردشگری در روستای ریجاب از توابع استان کرمانشاه به عنوان یک روستا با قابلیت‌های گردشگری قابل توجه از نظر موقعیت و امکانات موجود، مورد بررسی قرار گیرد. جامعه آماری پژوهش شامل ۸۰۰ نفر از روستاییان می‌باشد که بر اساس جدول مورگان و کرجسی تعداد ۲۶۰ نفر به صورت نمونه‌گیری تصادفی انتخاب شدند. نتایج نشان داد که گردشگری در این روستا در بعد اقتصادی، به ترتیب از جهت افزایش درآمد، افزایش قیمت زمین و مسکن، کاهش اختلاف طبقاتی، و اشتغالزایی و غیره، دارای بیشترین تأثیر بوده و در بعد اجتماعی از نظر بهبود زمینه تعامل و مشارکت روستاییان، تغییر در نوع پوشش اهالی روستا، جذب حداکثری مهاجران نروزی و تابستانی و گسترش روابط بیرونی روستا با روستاهای همجوار و غیره و همچنین در بعد زیست‌محیطی از لحاظ جلوگیری از گسترش آلودگی در منطقه، ممانعت از اتلاف گونه‌های گیاهی و گسترش خدمات زیربنایی و غیره دارای بیشترین تأثیر بوده است. نتایج نشان می‌دهد که حدود ۷۰ درصد از روستاییان این منطقه دارای نگرش مثبت نسبت به گردشگری و گردشگری روستایی بوده‌اند که آثاری نظیر رفع بیکاری، تعامل و مشارکت روستاییان، حمایت دولت در زمینه گردشگری و ... را در پی دارد.

واژگان کلیدی: اثرات گردشگری، گردشگری روستایی، توسعه روستایی، توسعه پایدار.

۱ - دانشجوی دکتری توسعه کشاورزی دانشگاه رازی کرمانشاه

۲ - مدرس دانشگاه پیام نور مرکز سنقر

۳ - دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه ریزی روستایی دانشگاه خوارزمی تهران و عضو پیوسته‌ی انجمن علمی گردشگری ایران
AdelSulaimany@Gmail.com

۴ - دانشیار گروه ترویج و توسعه روستایی دانشگاه رازی کرمانشاه.

مقدمه

در دنیای امروز صنعت گردشگری یکی از مهم‌ترین بخش‌هایی است که در اقتصاد کشورها در زمینه اشتغال‌زایی و کسب درآمد می‌تواند تاثیرگذار باشد و مقدمات توسعه اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی جوامع را فراهم سازد (شمس‌الدینی، ۱۳۸۹). اگرچه وجود برخی نگرانی‌ها و دغدغه‌ها، سرمایه‌گذاری در این حوزه را با تردیدها و چالش‌هایی مواجه ساخته است. اما وجود جاذبه‌های طبیعی، اقلیم‌های متفاوت جغرافیایی به همراه میراث و تمدن بشری دست‌مایه‌های گرانقدری است که می‌تواند تحولات بنیادین در عرصه‌های مختلف به همراه داشته باشد. جابه‌جایی انسان‌ها در طول تاریخ یکی از موثرترین عوامل تحول‌زا در محیط‌های انسانی بوده و آثار اقتصادی، اجتماعی و کالبدی فراوانی را به دنبال داشته است. جابه‌جایی‌های مذکور با ملحوظ‌داشتن عنصر تفریح و تفرج با اشاعه تمدن صنعتی و توسعه ارتباطات در سده گذشته گستردگی خاصی یافته و از حالت یک فعالیت فرعی و فراغتی به یک نیاز اساسی در برنامه‌ریزی‌های توسعه تبدیل شده است (قربانی، ۱۳۸۲). گردشگری از مهم‌ترین فعالیت‌های انسان معاصر است که همراه با به وجود آوردن تغییراتی شگرف در سیمای زمین، اوضاع سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، منش و روش زندگی انسان‌ها را دگرگون می‌سازد. ضمن آن که تحولاتی بنیادی در اوضاع و شرایط اقتصادی، فرهنگی و آداب و رسوم مردم به وجود می‌آورد (محلای، ۱۳۸۰). امروزه فعالیت‌های گردشگری به عنوان بخش چهارم فعالیت‌های انسان پس از کشاورزی، صنعت و خدمات محسوب می‌گردد و کارشناسان پیش‌بینی می‌کنند که در سال ۲۰۲۰ میلادی به عنوان سودآورترین صنعت جهان درآمد، به طوری که از آن به عنوان صادرات نامرئی که مرکز اقتصادی آن شهرها هستند نام برده شده است (موحد، ۱۳۸۱). صنعت گردشگری در ایران علی‌رغم داشتن جاذبه‌های فراوان نقش بسیار مهمی در توسعه اقتصادی کشور ایفا می‌کند از طرفی جهانی‌شدن از طریق مرززدایی، تسهیل در مقررات آمد و شد و بهبود در امر حمل و نقل و ارتباطات می‌تواند در افزایش گردشگران بین‌المللی و تحول این صنعت بسیار موثر باشد (قادری، ۱۳۸۳). گردشگری از مهم‌ترین عوامل عمران نواحی است و همچنین فعالیتی ارزآور و متعادل‌کننده است که موجب توسعه اقتصادی و اجتماعی در سطح منطقه شده و توزیع عادلانه در آمد و همچنین اشتغال‌زایی را همراه دارد (هادوی، ۱۳۸۷) یکی از راه‌های درمان بیماری اقتصاد، تنوع بخشیدن به منابع کسب درآمد ارزی است و با توجه به شرایط جغرافیایی، طبیعی، مادی، فرهنگی و تاریخی و ... ایران، جلب گردشگران خارجی، یکی از راه‌ها و شاید مهم‌ترین راه وصول به این مهم است (محلای، ۱۳۷۷). شناسایی و معرفی جاذبه‌های طبیعی، آثار تاریخی و یادمان‌های باستانی و فرهنگی ایران از اقدامات موثری است که می‌تواند در توسعه گردشگری و کسب درآمد بیشتر مفید و موثر باشد.

گردشگری روستایی یکی از انواع جذاب گردشگری است که توسعه سریع آن را می‌توان به ویژه از دهه ۱۹۵۰ بدین سو جستجو نمود، که در کنار فعالیت‌های سنتی همچون گردش در خارج از شهر و کوهنوردی، رونق یافته است. در واقع، توجه به جایگاه صنعت گردشگری در توسعه روستایی، از آن‌رو اهمیت دارد که می‌توان با بهره‌گیری از منابع طبیعی و انسانی، علاوه بر امکان رشد اقتصادی، به ترویج بخش کشاورزی و تولید صنایع دستی محلی پرداخت و گامی در مسیر بهبود شرایط زیست‌محیطی و پاسداشت میراث‌های فرهنگی و بومی و آداب و رسوم محلی برداشت این امر در روستاهایی که فعالیت کشاورزی به دلیل شرایط اقلیمی یا سایر شرایط، از امکانی چون بهره‌مندشدن از کشاورزی بهینه و یا میزان درآمد مطلوب محروم می‌مانند اهمیت بیشتر می‌یابد. علاوه بر این گردشگری روستایی می‌تواند موجبات بهبود فرایند توسعه روستایی را با ایجاد فعالیت مکمل بخش کشاورزی، اشتغال‌زایی و افزایش درآمد خانوارهای روستایی در بستر مشارکت‌سازی روستایی در فرایند پذیرش گردشگری امکان‌پذیر سازد.

بنابراین، توسعه گردشگری در مناطق روستایی عنصری اساسی است و یکی از راه‌های نجات روستاها از فقر، مهاجرت و مشکلات اجتماعی و اقتصادی به شمار می‌رود. در اکثر نواحی روستایی، به دلیل غالب بودن اقتصاد کشاورزی و آسیب‌پذیری آن، توجه به دیگر فعالیت‌های توسعه‌ای نظیر گردشگری به عنوان مکمل این بخش می‌تواند از جنبه‌های مختلف،

تضمینی در بهبود شرایط زندگی روستاییان باشد. گردشگری روستایی می‌تواند در توانمندسازی مردم محلی و توسعه منابع انسانی، تنوع‌بخشی اقتصادی و رشد آن، خلق فرصت‌های شغلی، حل معضل بیکاری، ارتقای استانداردهای زندگی از طریق تأمین خدمات اجتماعی و پرکردن شکاف بین نواحی شهری و روستایی در زمینه‌های مختلف، و کاهش مهاجرت روستایی به کلان شهرها نقش عمده ای داشته باشد (شمس‌الدینی، ۱۳۸۹).

پیشینه تحقیق

در زمینه گردشگری مطالعات متعددی در داخل و خارج کشور در نواحی مختلف صورت گرفته که برخی از مسائل و مشکلات را بیان کرده و نشان می‌دهند که هر کدام از این مطالعات با توجه به شرایط خاص آن نواحی نتایج متفاوتی نیز داشته‌اند.

شجاعی (۱۳۸۶) در تحقیقی نشان داد که به دلیل مدیریت ضعیف و برنامه‌ریزی نادرست مسؤولان به گردشگری توجه چندانی نشده و گردشگران از نظر مردم روستا افرادی غریبه‌اند که با آداب و رسوم و فرهنگ روستائیان کاملاً بیگانه‌اند که این خود تبعات منفی را در این ارتباط ایجاد می‌کند که مستلزم توجه کافی مسؤولان و ساکنان نواحی روستایی در این راستاست. نتایج مطالعه‌ی مهدوی و همکاران (۱۳۸۷) در ارتباط با اثرات گردشگری بر توسعه روستایی بیانگر آن است که اثرات مثبت گردشگری در زمینه‌های اجتماعی زیاد بوده و به دلایلی از جمله افزایش تعلق خاطر روستاییان به روستای خود، آشنایی و افزایش تعامل روستاییان با گردشگران و انتقال اندیشه‌ها به نواحی روستایی و بهبود وضعیت بهداشت فردی و عمومی و همچنین موجب کاهش مهاجرت در نواحی روستایی شده است. محمدی یگانه و رستمی (۱۳۸۸) نیز گردشگری روستایی را گرچه راه‌حلی کلی برای رفع همه مشکلات نواحی روستایی نمی‌دانند، اما آن را یکی از شیوه‌هایی که آثار اقتصادی مهمی دارد و می‌تواند به کندشدن روند تخلیه سکونت‌گاه‌های روستایی کمک کند برشمردند.

بدری و همکاران (۱۳۸۸) در مطالعه‌ای که به بررسی اثرات گردشگری در نواحی روستایی شهرستان نوشهر انجام داده‌اند به این نتیجه رسیده‌اند که هرچند که گردشگری به اثرات مثبتی از جمله اشتغال و افزایش درآمد در میان ساکنان این نواحی شده اما تبعات منفی زیادی از جمله افزایش قیمت کالا و خدمات بالا رفتن قیمت زمین افزایش هزینه‌های زندگی ساکنان و از همه مهم‌تر وابستگی بیش از حد این نواحی روستایی به گردشگری منجر شده است و نیز موجب شده به ابعاد دیگر توسعه از جمله کشاورزی خیلی کمتر توجه شود که این برخلاف توسعه پایدار روستایی و گردشگری است که در صورت نداشتن برنامه‌ریزی اصولی بنیان‌های توسعه روستایی این نواحی را با چالش جدی روبه‌رو می‌کند. نتایج پژوهش پاپ زن و همکاران (۱۳۸۹) در خصوص مشکلات گردشگری روستایی در روستای حریر در استان کرمانشاه حاکی از مشکلاتی نظیر فقدان امکانات زیربنایی و رفاهی، عدم درک صحیح روستاییان و مسؤولان از گردشگری روستایی، کم‌رنگ شدن جاذبه‌های فرهنگی روستا، فقدان شبکه اطلاع‌رسانی صحیح و به موقع، فقدان اطلاعات دقیق آماری، تغییرات اقلیمی، عدم حمایت و توجه کافی دولت می‌باشد.

نتایج برخی مطالعات نیز گویای این واقعیت است که گردشگری در زمینه اقتصادی اثرات محدودی داشته و به جز اشتغال‌زایی و درآمدزایی اندک، موجب بالا رفتن قیمت‌ها و سوداگری زمین شده است و در زمینه اجتماعی اثرات مثبت بیشتری نظیر افزایش سواد، بهداشت فردی و عمومی، افزایش تعامل با نواحی هم‌جوار و کاهش مهاجرت داشته است. در زمینه زیست‌محیطی نیز ورود گردشگران به نابودی گونه‌های گیاهی و جانوری، افزایش آلودگی و تخریب محیط زیست منجر شده است (مهدوی و همکاران، ۱۳۸۹). بنابراین، تنها با برنامه‌ریزی اصولی و تلاش برای استفاده بهینه از ورود گردشگران، می‌توان وضعیت اقتصادی و به تبع آن، وضعیت اجتماعی، زیست‌محیطی و کالبدی روستاهای منطقه را بهبود بخشید. افتخاری و همکاران (۱۳۸۹) نیز پژوهشی را در ارتباط با اولویت‌بندی ظرفیت‌های گردشگری مناطق روستایی در شهرستان نیر با استفاده از مدل Topsis انجام داده‌اند که نتایج، روستاهایی که از نظر گردشگری در ارجحیت هستند را

نشان می‌دهد. در تحقیقی دیگر که توسط کرمی‌دهکردی و همکاران (۱۳۹۱) در ارتباط با توسعه گردشگری در استان چهارمحال و بختیاری در میان روستائیان صورت گرفت، نتایج نشان داد که هفت عامل برنامه‌ریزی دولتی، مشارکت فرهنگی - اجتماعی، اقتصادی، بهداشتی و محیط زیست، امنیت و آرامش و تبلیغات بیش از ۷۲ درصد واریانس عوامل موثر بر توسعه گردشگری روستایی در این استان را تبیین می‌کنند. لذا هدف کلی این پژوهش بررسی اثرات اجتماعی و اقتصادی و زیست‌محیطی گردشگری روستای ریجاب واقع در شهرستان دالاهوی استان کرمانشاه بوده است. در واقع این مطالعه بر آن بوده که اثرات متنوع گردشگری را بر روی توسعه منطقه بررسی نموده و در نهایت راهبردهایی را در جهت رشد حداکثری این صنعت ارائه و پیشنهادهایی را نیز در جهت رفع مشکلات این حوزه ارائه دهد.

اهداف تحقیق

هدف کلی از انجام این مطالعه، تبیین اثرات گردشگری بر توسعه پایدار روستایی در روستای ریجاب از توابع شهرستان دالاهو در استان کرمانشاه بوده، که اهداف اختصاصی زیر را مورد بررسی قرار داده است:

- ۱- بررسی اثرات اقتصادی گردشگری روستایی در روستای ریجاب
- ۲- بررسی اثرات اجتماعی گردشگری روستایی در روستای ریجاب
- ۳- بررسی اثرات زیست محیطی گردشگری روستایی در روستای ریجاب
- ۴- بررسی نگرش روستائیان نسبت به گردشگری روستایی در روستای ریجاب
- ۵- بررسی عوامل موثر بر نگرش روستائیان نسبت به گردشگری روستایی در روستای ریجاب
- ۶- بررسی نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای گردشگری روستایی در روستای ریجاب

مبانی نظری

واژه توریسم؛ واژه‌ای است فرانسوی که از ریشه "تور" گرفته شده است. تور در زبان فرانسه به معنای حرکت دورانی، عمل پیمودن، طی کردن، سیرکردن و گردش نمودن می‌باشد. واژه توریسم نخستین بار در مجله‌ای تحت عنوان «مجله ورزشی» به کار برده شد (محلای، ۱۳۸۰). مفهوم گردشگری به مجموعه فعالیت‌ها و اقداماتی گفته می‌شود که به شکلی مرتبط با فرد گردشگر صورت می‌گیرد، به همراه کلیه فعالیت‌هایی که گردشگران در هنگام مسافرت به مکان‌هایی خارج از محل سکونت‌شان انجام می‌دهند. بنابراین ویژگی اصلی گردشگری این است در درجه اول، به سفری گفته می‌شود که دور از خانه یا محل کار است و دوم، اقدامات کوتاه مدتی است که گاهی ممکن است بدون توقف شبانه است (شهیدی و همکاران، ۱۳۸۷). بر اساس تعریف سازمان جهانی گردشگری (WTO): گردشگری شامل فعالیت‌های اشخاصی است که به خارج از محیط سکونت و معمول خود مسافرت و در آنجا اقامت می‌کنند، مشروط بر اینکه این اقامت کمتر از یک روز و بیشتر از یک سال نباشد و با اهدافی همانند تفریح، تجارت و غیره در ارتباط باشد (حسین‌زاده دلیر و همکاران، ۱۳۸۲). در این میان گردشگری روستایی یکی از انواع مختلف گردشگری است و شامل فعالیت‌ها و گونه‌های مختلف گردشگری در محیط‌های روستایی و پیرامون آنها می‌شود و نیز دربردارنده ارزش‌ها و آثار متفاوتی برای محیط‌زیست روستا اعم از طبیعی و انسانی است (Soteriades, 2002). همچنین، گردشگری روستایی را می‌توان نوعی مسافرت دور از خانه به مکان‌هایی خارج از شهرک‌های اصلی و کنار ساحلی تعریف کرد (England Research, 2005). برخی نیز گردشگری روستایی را نوعی فعالیت در مناطق تفریحی - تجاری در روستا می‌دانند که خدماتی را برای گردشگران عرضه می‌کند (Campbell, 1999) و در معنی کلاسیک، نوعی فعالیت گردشگری است که درآمد اضافی بر ای آنها می‌فراهم می‌کند که شغل اصلی‌شان در حوزه کشاورزی و صنعت است (Szabo, 2005). در یک مفهوم کلی، می‌توان گردشگری روستایی را فعالیت

گردشگری در محیط فعالیت گردشگری در حوزه روستا دانست؛ یا در یک حوزه کاربردی وسیع تر، آن را غیرشهری تلقی کرد که فعالیت‌های انسانی در آن اقتصاد وابسته به زمین (غالباً در بخش کشاورزی) است (Oppermann, 1996). با توجه به ظرفیت‌های گردشگری محلی و اهداف گردشگران، گردشگری روستایی را تقسیم‌بندی می‌نمایند. گردشگری روستایی شامل یکی از انواع زیر می‌باشد:

- ۱ - گردشگری فرهنگی: مرتبط با فرهنگ، تاریخ و میراث فرهنگی، بناها، تاریخ مردم بومی و .. است (مقصودی و لشگرآرا، ۱۳۸۳؛ خیاطی، ۱۳۸۲؛ شریف زاده و مرادنژادی، ۱۳۸۱).
  - ۲ - گردشگری طبیعی: عمدتاً جنبه‌های تفریحی داشته، دارای آثار اکولوژیکی منفی بسیار کمی است، در تعامل با جاذبه‌های اکولوژیکی است (مقصودی و لشگرآرا، ۱۳۸۳؛ خیاطی، ۱۳۸۲؛ شریف زاده و مرادنژادی، ۱۳۸۱).
  - ۳ - گردشگری دهکده: به گردشگری که گردشگران در خانوارهای دهکده زندگی می‌کنند و در فعالیت‌های روستائیان اعم از اقتصادی و اجتماعی سهیم می‌شوند، گفته می‌شود (مقصودی و لشگر آرا، ۱۳۸۳؛ Ryan, 1991).
  - ۴ - اکو گردشگری: بیشتر در تعامل با جاذبه‌های طبیعی بوده و ضمن نگهداری از منابع طبیعی رفاه و آسایش و ارزش‌های اجتماعی مردم را نیز در نظر می‌گیرد (مقصودی و لشگرآرا، ۱۳۸۳؛ خیاطی، ۱۳۸۲).
  - ۵ - گردشگری کشاورزی یا اکروگردشگری: گردشگران بدون اینکه آثار مخربی داشته باشند به دیدن فعالیت‌های کشاورزی سنتی مشغول و گاهی در این‌گونه فعالیت‌ها شرکت می‌کنند (مقصودی و لشگرآرا، ۱۳۸۳؛ خیاطی، ۱۳۸۲).
  - ۶ - گردشگری مزرعه: به بررسی و معرفی گردشگری روستایی بعنوان یک نهاد ویژه در سازمان‌ها می‌پردازد، تا آن را به شرکت‌های کشاورزی ارتباط دهد (مقصودی و لشگرآرا، ۱۳۸۳؛ FFTC, 2004).
- روش‌های تشکیل و سازماندهی گردشگری روستایی از کشوری به کشوری دیگر متغیر است، در برخی کشورها دولت‌ها یا نهضت تعاونی منبع اصلی سرمایه‌گذاری در این بخش بوده، در حالی که در سایر کشورها سازمان‌های خصوصی ممکن است مبادرت به انجام این کار نمایند (FFTC, 2004). همان‌طور که می‌دانید گردشگری روستایی ممکن است در هر کشوری دارای معانی مختلف و متعددی باشد. در زیر به نمونه‌هایی از اشکال مختلف گردشگری روستایی اشاره می‌شود: در فنلاند گردشگری روستایی به اجاره کلبه‌های روستایی به گردشگران و تدارک خدمات برای آنها اطلاق می‌شود، در مجارستان اصطلاح گردشگری دهکده‌ای رایج است، در هلند گردشگری روستایی به اردو زدن گردشگران در مزارع با خدمات و فعالیت‌های جانبی از قبیل اسب‌سواری و پیاده‌روی مربوط می‌شود، در جنوب شرقی آسیا که از لحاظ صنعت گردشگری دارای رشد چشم‌گیری است، بخش اعظم مردم محل به ارائه خدمات به گردشگران مشغولند و از راه فروش صنایع دستی درآمد خوبی بدست می‌آورند (شریف‌زاده و مرادنژادی، ۱۳۸۱). در اندونزی گردشگری روستایی بطور جدی در کشتزارهای مناطق ساماترا و جاوه توسعه یافته است که غالباً گردشگران برای دیدن فعالیت‌هایی از قبیل کاشت برنج و شیره‌گیری از کائوچو به مزارع سر می‌زنند، در ژاپن شکل غالب گردشگری روستایی، گردشگری مزرعه و مهمان‌سرای مزرعه^۱ است که وعده‌های غذای محلی را عرضه می‌کند، در فرانسه نیز که نمونه بارزی از صنعت گردشگری روستایی است روستائیان یا مبادرت به اختصاص جایگاه‌هایی در مزارع خود جهت اردو زدن گردشگران استفاده می‌کنند یا خانه‌هایی موسوم به گیتس^۲ را برای مدتی کوتاه بصورت اجاره‌ای در اختیار گردشگران قرار می‌دهند (FFTC, 2004). انگیزه‌ای که باعث می‌شود تا یک نفر به عنوان گردشگر کیلومترها مسافت را طی کرده و برای مدتی هر چند کوتاه به روستاها یا محیط پیرامون آن سفر کند، کدامند؟ این موضوع بسیار وسیع است به همین خاطر در اینجا سعی شده برخی از مهم‌ترین دلایل حضور گردشگران در روستاها به مختصر بیان شود. روستاها عمدتاً واحد همگن طبیعی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی است که شغل ساکنان آن دامداری، زراعت، باغداری، صیادی، صنایع دستی و یا ترکیبی از اینهاست.

1- Farm Hotel

2- Gates houses

یکی از عواملی که باعث ورود گردشگران به این مناطق می‌شود ممکن است در رابطه با مشاغل روستایی باشد، اما مهم-ترین جاذبه‌های روستا یا دلایلی که گردشگران جذب روستاها می‌شوند را می‌توان به این شرح بیان نمود (محقق، ۱۳۷۷):

- ۱ - شرایط طبیعی و مورفولوژیکی روستا؛
- ۲ - شیوه زندگی، آداب و رسوم و فرهنگ روستا؛
- ۳ - خانه‌ها و اماکن روستایی (مانند کلبه‌ها، خانه‌های سنگی و کاه‌گلی و ...)؛
- ۴ - صنایع دستی و محلی (رضوانی، ۱۳۷۶)
- ۵ - جاذبه‌های بکر پیرامون روستا؛
- ۶ - جاذبه‌های اقتصادی؛
- ۷ - جاذبه‌های فرهنگی و اجتماعی روستا (مرادندادی و نظری، ۱۳۸۲)
- ۸ - حیوانات بومی و محلی روستا؛
- ۹ - گیاهان خاص و کمیاب؛
- ۱۰ - آثار تاریخی و باستانی روستا؛
- ۱۱ - غذاهای محلی و سنتی روستا (FFTC, 2002).

از دیگر انگیزه‌های گردشگران می‌توان؛ سیاحت، ورزش (آبی، هوایی، زمینی و ...)، فعالیت‌های اکتشافی، فرهنگی و فعالیت‌های مربوط به سلامتی را نام برد (Tchetchik, & Fleischer, 2004) در زمینه توسعه روستایی، رویکردها و راهبردهای مختلفی نظیر رویکردهای اقتصادی، اجتماعی، کالبدی- فضایی، و جامع مطرح است. راهبرد توسعه روستایی همه‌جانبه یا یکپارچه روستایی و راهبرد توسعه پایدار از جمله راهبردهایی هستند که رویکردی جامع نسبت به برنامه‌ریزی توسعه روستایی دارند (رضوانی، ۱۳۸۳). مناطق روستایی محدودی توانسته‌اند از مشکلات کاهش جمعیت، پایین آمدن سطح اشتغال و درآمدها، کاهش خدمات عمومی، و از دست دادن خصوصیات روستایی فرهنگی بگریزند. این نکته به طور وسیعی مورد پذیرش قرار گرفته است که راهبردهای جدیدی برای کمک به احیای اجتماعی و اقتصادی جوامع روستایی مورد نیاز است (Holland et al., 2003: 23). گردشگری روستایی همانند هر فعالیت دیگری منبع درآمد و اشتغال زاست و زنجیره‌ای از فعالیت‌های اقتصادی و خدماتی را به وجود می‌آورد. طبق گفته گانون^۱ در سال ۱۹۹۴، توسعه گردشگری در نواحی روستایی می‌تواند زمینه‌ساز رشد اقتصادی، تنوع بخشی اقتصاد روستایی، ایجاد اشتغال و درآمد، کاهش مهاجرت‌های خارجی و امکان جمعیت‌پذیری، بهبود زیرساخت‌ها، و موارد دیگر در مناطق روستایی شود (به نقل از مهدوی، ۱۳۸۱). گردشگری روستایی می‌تواند راهبردی برای توسعه همه‌جانبه دولت از نظر اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی باشد. از نظر اقتصادی، گردشگری روستایی می‌تواند اثرات اقتصادی مهمی را برای نواحی روستایی دربرداشته باشد. گردشگران روستایی برای اقامت، خرید کالاهای محلی و خدمات، پول پرداخت می‌کنند. این پول‌ها در فعالیت‌های محلی جریان می‌یابد و موجب تحرک مناطق روستایی در برآورده کردن هرچه بهتر و بیشتر نیازهای بازدیدکنندگان می‌شود و اثرات مهم اقتصادی آن به کندشدن روند تخلیه سکونتگاه‌های روستایی منتهی می‌شود (جوان و سقایی، ۱۳۸۳). در ابعاد اجتماعی نیز اعتقاد بر این است که ورود گردشگران به مناطق روستایی باعث ارتباطات مردم بومی با این افراد و تأثیراتی قابل ملاحظه در رشد و ارتقای فرهنگی و اجتماعی، بالا رفتن سطح سواد، و افزایش سطح مشارکت می‌شود. همچنین، گردشگری روستایی، به عنوان یک ابزار برای تولید اشتغال و توسعه اقتصادی در سطح منطقه، می‌تواند امیدهایی را برای کاهش فقر فراهم آورد (Slee, 1997: 81). از لحاظ زیست محیطی، با توجه به ارتباط مستقیم گردشگران روستایی با

محیط طبیعی، در صورت عدم مدیریت این فرآیند، در بسیاری از موارد، گردشگری می‌تواند به تخریب محیط‌زیست منجر شود. بنابراین، گردشگری روستایی موجب برانگیخته‌شدن حساسیت‌های زیست‌محیطی شده است و برای پایداری گردشگری، حفظ محیط زیست و ارتقای آن، از جمله اولین ضرورت‌ها به حساب می‌آید. حتی از نظر وضعیت فیزیکی روستاها، حفظ بافت‌های با ارزش روستایی، مسکن سنتی و متناسب با اقلیم منطقه، و شیوه‌های مختلف سکونت‌گزینی در گردشگری مورد تأکید است. لذا می‌توان گفت که گردشگری نیز یکی از ابعاد مهم توسعه پایدار مخصوصاً در نواحی روستایی محسوب می‌شود به شرطی که طوری برنامه‌ریزی شود که به سمت گردشگری پایدار حرکت کند در غیر این صورت اثرات منفی آن را از لحاظ اقتصادی و اجتماعی و زیست‌محیطی بسته به منطقه مورد نظر متحمل می‌شویم. در این مطالعه نیز به بررسی ابعاد مختلف گردشگری پایدار توجه شده است تا بتواند هر چند گامی کوچکی ولی در مسیر پایداری گردشگری بردارد.

روش تحقیق

تحقیق حاضر بر اساس ماهیت و هدف، جزء تحقیقات کاربردی و براساس نحوه گردآوری داده‌ها (طرح تحقیق)، از نوع توصیفی-همبستگی است. جامعه آماری تحقیق را کلیه ساکنان روستای ریجاب از توابع شهرستان دالاهو در استان کرمانشاه تشکیل داده-اند (N=۸۰۰). که حجم نمونه با استفاده از جدول کرجسی و مورگان، ۲۶۰ نفر تخمین زده شد و برای انتخاب این تعداد از روش نمونه-گیری تصادفی ساده استفاده شد. برای گردآوری داده‌ها نیز با استفاده از روش میدانی، پرسشنامه از افراد نمونه تکمیل شد. به منظور طراحی پرسشنامه از نظرات اساتید دانشگاه و کارشناسان گردشگری استان کرمانشاه بهره گرفته شد و اصلاحات موردنیاز به عمل آمد. برای پایایی نیز از آزمون آلفای کرونباخ استفاده شد که پس از اعمال تغییرات لازم در حد مطلوب ($\alpha = 0/78$) به دست آمد. در نهایت داده‌ها توسط نرم‌افزار آماری SPSS مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

یافته‌ها

الف - تاثیرات اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی گردشگری روستایی

در اکثر بررسی‌های انجام شده در زمینه‌ی توسعه گردشگری در جهان سوم، تاثیرات اقتصادی مهم‌تر از ملاحظات دیگر تلقی شده است. در حقیقت گردشگری بعنوان یک عامل اقتصادی بسیار موثر در سال‌های اخیر مورد توجه قرار گرفته است و بدین علت سعی می‌شود حتی‌الامکان از موانع کاهش جریان گردشگری بکاهند و امکانات لازم برای رشد و توسعه آن را فراهم کنند. همانطور که در جدول شماره ۱ آمده است، گردشگری در بعد اقتصادی، به ترتیب از جهت افزایش درآمد، افزایش قیمت زمین و مسکن، کاهش اختلاف طبقاتی، و اشتغالزایی و غیره، دارای بیشترین تاثیر بوده است.

جدول شماره ۱: گویه‌های سنجش تاثیرات اقتصادی گردشگری

انحراف معیار	میانگین	اولویت	گویه
۰/۹۱	۳/۴۵	۱	افزایش درآمد
۰/۶۷	۳/۳۳	۲	افزایش قیمت زمین و مسکن
۱/۱۳	۲/۹۵	۳	کاهش اختلاف طبقاتی
۰/۹۱	۲/۸۰	۴	اشتغالزایی
۰/۶۶	۲/۶۷	۵	بهبود کمی و کیفی صنایع دستی
۰/۶۵	۲/۵۵	۶	افزایش ساخت و ساز در روستاها

۰/۹۲	۲/۴۹	۷	تغییر الگوی کشت روستاها و نوع دام‌های پرورشی
۰/۷۱	۲/۲۵	۸	تامین شرایط حضور بخش خصوصی

* مقیاس طیف: خیلی کم=۱ تا خیلی زیاد=۵

تأثیرات اجتماعی و فرهنگی گردشگری

گردشگری می‌تواند تغییرات فرهنگی و اجتماعی مهمی را در روستاهای میزبان ایجاد کند و از طریق توزیع درآمد، اشتغالزایی و کاهش فقر، باعث توسعه و پیشرفت اجتماعی شده و رفاه و سلامت عمومی را ایجاد کند (قادری، ۱۳۸۳: ۱۵). به هر حال تجربیات گوناگون نشان داده است که گردشگری فرهنگ و جامعه میزبان را تحت تأثیر قرار می‌دهد و موجب آشنایی افراد بومی با میراث فرهنگی می‌شود و همچنین زمینه حفظ و ارتقاء الگوهای فرهنگی در زمینه موسیقی، رقص، تئاتر، لباس، هنر و صنایع دستی، آداب و رسوم، سبک زندگی و سبک‌های معماری که از جمله جاذبه‌های گردشگری است را فراهم می‌کند و به دنبال آن حس تعلق به مکان را برای افراد روستایی فراهم می‌کند (مصاحبه با افراد بومی: ۱۳۹۰). همانطور که در جدول شماره ۲ آمده است، از دیدگاه روستاییان ساکن ریحاب، گردشگری روستایی دارای اثرات اجتماعی همچون؛ بهبود زمینه تعامل و مشارکت روستاییان، تغییر در نوع پوشش اهالی روستا، جذب حداکثری مهاجران نروزی و تابستانی و گسترش روابط بیرونی روستا با روستاهای همجوار و غیره شده است.

جدول شماره ۲: گویه‌های سنجش تأثیرات اجتماعی و فرهنگی گردشگری

انحراف معیار	میانگین	اولویت	گویه
۰/۹۳	۳/۵۵	۱	بهبود زمینه تعامل و مشارکت روستاییان
۰/۷۷	۳/۳۸	۲	تغییر در نوع پوشش اهالی روستا
۱/۰۳	۳/۱۵	۳	جذب حداکثری مهاجران نروزی و تابستانی
۰/۸۱	۲/۹۸	۴	گسترش روابط بیرونی روستاها با روستاهای همجوار
۰/۹۱	۲/۷۷	۵	گسترش ناهنجاری‌ها (اعتیاد و انجام منکرات و ...)
۰/۸۳	۲/۴۸	۶	بهبود وضعیت بهداشت فردی و عمومی
۰/۸۲	۲/۳۹	۷	بهبود وضعیت آموزش
۱/۰۱	۲/۳۳	۸	تغییر در الگوی مصرف غذا

* مقیاس طیف: خیلی کم=۱ تا خیلی زیاد=۵

تأثیرات زیست محیطی گردشگری

باتوجه به یافته‌های جدول شماره ۳، گردشگری روستایی در بعد زیست محیطی از لحاظ حفظ محیط زیست، جلوگیری از گسترش آلودگی در منطقه، ممانعت از اتلاف گونه‌های گیاهی و گسترش خدمات زیربنایی و غیره دارای بیشترین تأثیر بوده است.

جدول شماره ۳: گویه‌های سنجش تأثیرات زیست محیطی گردشگری

انحراف معیار	میانگین	اولویت	گویه
۰/۸۱	۴/۳۳	۱	حفظ محیط زیست
۰/۶۷	۴/۲۳	۲	جلوگیری گسترش آلودگی در منطقه
۱/۱۳	۳/۷۵	۳	عدم اتلاف گونه‌های گیاهی
۰/۵۵	۳/۶۰	۴	گسترش خدمات زیربنایی (آب، برق و مخابرات و غیره)
۰/۷۱	۳/۳۳	۵	تغییر کاربری اراضی و تبدیل به اراضی مسکونی و تجاری

۰/۶۷	۲/۹۹	۶	گسترش فضای سبز
۰/۶۸	۲/۸۹	۷	بهبود راههای ارتباطی
۰/۷۷	۲/۶۵	۸	جلوگیری از ورود فاضلابهای خانگی به معابر

*مقیاس طیف: خیلی کم=۱ تا خیلی زیاد=۵

برای بررسی این تاثیرات شاخص‌هایی نظیر حفاظت از محیط زیست و گونه‌های گیاهی و جانوری، و چگونگی دفع زباله مدنظر قرار گرفته است. بررسی‌ها گویای این واقعیت است که گردشگری به آگاهی بیشتر روستاییان انجامیده و موجب شده است که روستاییان به حفظ محیط زیست اهمیت بیشتری دهند و از رهاسازی زباله در معابر تا حدودی خودداری کرده و روستاییان معتقدند که گردشگری تا حدودی در بهبود برخی راههای ارتباطی و گسترش خدمات رسانی و زیباسازی روستایی تاثیر داشته است. به طور کلی گردشگری تا حدودی موجب تغییر الگوهای بومی و استفاده از مصالح غیر بومی نسبت به قبل شده است (مصاحبه با افراد بومی: ۱۳۹۰).

ب- بررسی نگرش روستاییان نسبت به گردشگری روستایی

همان‌طور که در جدول شماره ۴ آمده است، به منظور تعیین ماهیت نگرش روستاییان نسبت به گردشگری روستایی، پرسشنامه ای در قالب ۱۰ گویه ارائه گردید و نمرات نگرش از مجموع پاسخ‌ها به سوالات به دست آمد.

جدول شماره ۴: گویه‌های سنجش نگرش روستاییان نسبت به گردشگری روستایی

انحراف معیار	میانگین	اولویت	گویه
۰/۸۳	۳/۳	۱	گردشگری در روستا، موجب بهبود وضعیت اقتصادی و کاهش اختلاف طبقاتی شده است.
۰/۷۳	۳/۰۵	۲	به طور کلی مردم از گردشگران و رفتار آن‌ها رضایت دارند.
۱/۱۰	۲/۹۵	۳	گردشگری موجبات تعلق خاطر ما به روستا را فراهم نموده است.
۰/۷۱	۲/۸۰	۴	پس از شهرت منطقه به عنوان یک مکان گردشگری، بافت و کالبد روستا به طور کلی دگرگون شده و به طور نسبی بهبود یافته است.
۰/۹۱	۲/۶۷	۵	توجه دولت در ارائه خدمات به روستای ما به عنوان یک منطقه گردشگری، بیش از روستاهای همجوار است.
۰/۸۰	۲/۵۹	۶	گردشگری موجبات شرکت در فعالیت‌ها و امور جمعی و مشارکتی روستا را فراهم نموده است.
۰/۹۲	۲/۵۴	۷	در واقع گردشگری از مهاجرت جوانان از روستای ما کاسته است.
۱/۰۳	۲/۲۵	۸	میزان امنیت در روستا در فصول گردشگری افزایش می‌یابد.

۰/۸۹	۲/۱۳	۹	حضور گردشگران موجب تخریب محیط زیست و فضای گردشگری روستا نمی‌شود.
/۹۷	۲	۱۰	به طور کلی، میزان تعامل روستاییان با گردشگران مناسب است.

*مقیاس طیف: کاملاً مخالفم=۱ تا کاملاً موافقم=۵

جهت توصیف پراکندگی نگرش روستاییان، با توجه به اینکه پاسخ‌ها در دامنه بین یک (کاملاً مخالفم) و پنج (کاملاً موافقم) قرار داشتند، میزان نگرش به شرح ذیل به چهار طبقه تقسیم شد که نتایج آن در جدول آمده است.

A: $\text{Min} \leq A < \text{Mean} - \text{Std}$

B: $\text{Mean} - \text{Std} \leq B < \text{Mean}$

C: $\text{Mean} \leq C < \text{Mean} + \text{Std}$

D: $\text{Mean} + \text{Std} \leq D \leq \text{Max}$

در روابط مذکور مثبت = A؛ نسبتاً مثبت = B؛ نسبتاً منفی = C؛ و منفی = D؛ Min = حداقل؛ Mean = میانگین؛ Std = انحراف معیار؛ و Max = حداکثر فرض شده است.

همان‌طور که در جدول شماره ۵ مشاهده می‌شود، ۵۵ درصد از روستاییان نگرش مثبتی نسبت گردشگری روستایی داشته‌اند و نگرش ۱۵ درصد آن‌ها نسبتاً مثبت بوده است این در حالی است که حدود ۱۳ درصد روستاییان نگرش نسبتاً منفی و ۱۷ درصد از این روستاییان نسبت به گردشگری دارای نگرش منفی بوده‌اند. در مقابل حدود سه چهارم روستاییان نسبت به گردشگری روستایی نگرش مثبت دارند که مقدار قابل توجهی است.

جدول شماره ۵: توزیع فراوانی میزان نگرش روستاییان نسبت به گردشگری روستایی

نگرش	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
مثبت	۱۴۳	۵۵	۵۵
نسبتاً مثبت	۳۹	۱۵	۷۰
نسبتاً منفی	۳۴	۱۳	۸۳
منفی	۴۴	۱۷	۱۰۰
جمع	۲۶۰	۱۰۰	۱۰۰

میانگین از ۵ = ۳/۶۶ انحراف معیار = ۰/۳۶ حداقل = ۲/۵ حداکثر = ۴

ج- بررسی عوامل موثر بر نگرش روستاییان نسبت به گردشگری روستایی

بررسی متغیرهای موثر بر نگرش روستاییان نسبت به گردشگری روستایی نشان می‌دهد که از میان متغیرهای مختلف، به ترتیب، رفع بیکاری، تعامل و مشارکت روستاییان، حمایت دولت، توسعه صنایع جانبی، بهبود وضعیت اقتصادی روستاییان و ..... از میان متغیرهای مستقل، دارای اثر معناداری بر نگرش روستاییان نسبت به گردشگری روستایی بوده‌اند.

جدول شماره ۶: تاثیر متغیرهای مستقل بر نگرش روستاییان نسبت به گردشگری روستایی (رگرسیون چند گانه)

سطح معنی داری sig	t	Beta	S.E	B	متغیر
۰/۰۰۰	۱۲/۵۵۵		۰/۳۱۷	۳/۹۷۴	Constant
۰/۰۰۰	۸/۸۱۵	۰/۶۳۷	۰/۰۳۸	۰/۳۳۴	رفع بیکاری
۰/۰۰۰	۱/۴۳۸	۰/۵۱۳	۰/۰۱۲	۰/۰۸۰	تعامل و مشارکت روستاییان
۰/۰۰۱	۳/۶۵۱	۰/۲۹۵	۰/۰۰۰	۴/۶۳۶e۰۹	حمایت دولت در زمینه گردشگری
۰/۰۰۱	۵/۵۲۴	۰/۴۹۱	۰/۰۲۷	۰/۱۵۰	توسعه صنایع جانبی
۰/۰۰۲	۳/۰۹۴	۰/۲۰۷	۰/۰۰۰	۵/۸۳e۰۹	بهبود وضعیت اقتصادی روستاییان
۰/۰۰۴	۲/۹۴۷	۰/۴۱۳	۰/۰۰۳	۰/۰۰۸	حفظ سنتها و آداب و رسوم
۰/۰۰۴	-۲/۹۴۷	۰/۴۱۳	۰/۰۰۳	۰/۰۰۸	بروز ناهنجاریهای اجتماعی

$$R^2 = ۰/۶۳; F(۴ \text{ و } ۶۸) = ۱۹/۶۰ \quad p < ۰/۰۰۰$$

جدول شماره ۷: ارائه راهکارهای لازم به منظور توسعه گردشگری از طریق مدل SWOT

نقاط ضعف W:	نقاط قوت S:	عوامل درونی
<ul style="list-style-type: none"> - وجود پسابهای خانگی در کنار رودخانه. - عدم طرح و برنامه برای توسعه گردشگری و ایجاد اشتغال پایدار. - تغییر الگوی مصرف و سبک زندگی به دلیل حضور گردشگران. - فقدان الگوی معماری بومی. - آلودگی منظر ناشی از استفاده مصالح غیربومی 	<ul style="list-style-type: none"> وجود کوههای پوشیده از انواع گیاهان طبیعی وجود گیاهان با خواص دارویی فعالیت حدود ۷۵ درصد از اهالی روستا در مشاغل دولتی خارج از روستا. وجود اطاقهای اجاره‌ای برای گردشگران. قرارگیری روستا در مسیر شهرستان به پایتخت. وجود چشمه‌های طبیعی زیبا در منطقه 	

<p>- جلوگیری از آلوده شدن آب رودخانه از طریق آموزش و فرهنگ‌سازی.</p> <p>- آگاهی بخشی به بومیان از ویژگی‌های فرهنگی و آداب و رسوم با ارزش روستا به جای پذیرش فرهنگ بیگانه از طریق تاسیس واحدهای آموزشی متمرکز، نیمه متمرکز درباره امور گردشگری روستایی، ویژگی‌های فرهنگی و آداب رسوم محلی.</p> <p>- برنامه‌ریزی و تعیین زمان بندی خاص برای شکار حیوانات توسط مدیران به جای شکار بی‌رویه.</p> <p>- تعیین مکان‌های خاص برای شنا و سایر ورزش‌ها توسط سازمان‌های دولتی که موجب جلوگیری از حوادث تلخ در منطقه می‌شود.</p>	<p>- برنامه‌ریزی برای حضور بیشتر و طولانی‌تر گردشگر از این روستا از طریق شناسایی پتانسیل‌های اقلیمی و پیش‌بینی امکانات تفریحی منطبق با ویژگی‌های چهار فصل مانند ورزش‌های کوهستانی ورزش‌های آبی به منظور شکل‌گیری اشتغال پایدار در روستا</p> <p>- فراهم نمودن مکان اقامت برای گردشگران.</p> <p>- جذب گردشگران از طریق تبلیغات بیشتر.</p> <p>- هدایت سرمایه‌گذاران به منظور سرمایه‌گذاری در توسعه ورزش‌های آبی و کوهستانی.</p> <p>- تاکید بر گردشگری بومی و طبیعی به دلیل وجود مزیت‌های نسبی برای توسعه.</p> <p>- حفاظت و بهره‌برداری از ارزش‌های تنوع گیاهی برای توسعه و ارائه انواع گیاهان دارویی و فروش آنها با توجه به در مرکزیت روستا قرار دارد و مورد نظر گردشگران می‌باشد.</p>	<p>فرصت O:</p> <p>- عبور سالانه تعداد زیادی گردشگر از روستا.</p> <p>- مرکزیت قرار داشتن روستا به عنوان مرکز گردشگری دهستان.</p> <p>- استقرار در مسیر اصلی چند شهرستان</p> <p>- وجود مسئولان و مدیران دولتی که اصالتا از اهالی همین روستا می‌باشند.</p>
<p>توسعه بافت فیزیکی روستا با در نظر گرفتن الگوی معماری</p> <p>- جذب و انجام طرح‌ها و پروژه‌های مربوط به توسعه گردشگری برای روستا و جلوگیری از مهاجرت روستائیان از طریق ایجاد اشتغال پایدار برای افراد بومی.</p> <p>- احیای ارزش‌های منابع آبی و اقدامات حفاظتی لازم، تعیین حریم‌های منابع آبی، لایروبی، جمع‌آوری سیستماتیک فاضلاب و زباله‌ها به منظور جلوگیری از ورود به رودخانه.</p>	<p>- حفظ منابع ارزشمند طبیعی در مقابل اثرات منفی حضور گردشگران از نظر زیست‌محیطی.</p> <p>- جلوگیری از تقابل فرهنگی میان افراد از طریق بالا بردن سطح آموزشها.</p> <p>- گسترش و توسعه روستا برای توسعه گردشگری با در نظر گرفتن طبیعت بکر، آبشارهای زیبا و غارهای طبیعی در روستا و اطراف روستا.</p>	<p>تهدید T:</p> <p>- آلوده شدن آب چشمه‌ها به دلیل حضور گردشگران.</p> <p>- آلوده شدن حاشیه رودخانه.</p> <p>- تقابل فرهنگی میان افراد بومی و گردشگران.</p> <p>- از بین رفتن شکل طبیعی و بافت روستا.</p> <p>- مهاجرت قشر تحصیل کرده - ساخت و سازهای بی‌رویه و توسعه فیزیکی روستا.</p>

(منبع: یافته‌های تحقیق حاضر)

نتیجه‌گیری

امروزه گردشگری به عنوان یکی از ارکان اصلی اقتصاد جهانی سهم چشمگیری را در معاملات بین‌المللی ایفا کرده است. از این رو با توسعه فعالیت‌های گردشگری و شناساندن بخشی از جاذبه‌های گردشگری ایران به خصوص در روستاها، می‌توان به بهبود و ارتقای این فضاها کمک شایانی کرد و برای بهسازی و بازسازی کالبد اقتصادی و اجتماعی آنها گام‌های موثری برداشت و با توسعه گردشگری روستایی به اقتصاد ملی کمک کرد و بر اساس بررسی‌های انجام شده روند روز افزون توسعه گردشگری در روستای ریجاب اثرات و پیامدهای متعدد مثبت و منفی را به دنبال داشته است که مهم‌ترین اثرات اقتصادی گردشگری بر نواحی روستایی مذکور، افزایش درآمد، افزایش قیمت زمین و مسکن، کاهش اختلاف طبقاتی، و اشتغالزایی بوده است. این یافته‌ها با نتیجه‌ی تحقیق میزرای (۱۳۸۸) هم جهت است چرا که او معتقد است گردشگری روستایی زمینه اشتغال را فراهم نموده و شاغلان دیگر بخش‌های اقتصادی و به ویژه کشاورزی را به سوی خود جذب کرده است. هر چند اثراتی همچون بالا رفتن قیمت زمین و ساخت و سازها با الگوهای غیربومی و کمرنگ شدن استفاده از لباس‌های بومی در روستای ریجاب قابل تأمل است اما رونق اقتصادی ناشی از گردشگری روستایی در این منطقه، برجسته‌تر می‌نماید. همچنین باتوجه به اینکه، گردشگری در روستای ریجاب دارای اثرات اجتماعی نظیر بهبود زمینه تعامل و مشارکت روستائیان، تغییر در نوع پوشش اهالی روستا، جذب حداکثری مهاجران نروزی و تابستانی و گسترش روابط بیرونی روستا با روستاهای همجوار بوده است. لذا می‌توان گفت که این موارد، اثرات اجتماعی گردشگری روستایی را تبیین می‌کند. از بعد زیست محیطی نتایج پژوهش حاکی از آن است که گردشگری به آگاهی بیشتر روستائیان انجامیده و موجب شده که روستائیان به حفظ محیط زیست اهمیت بیشتری دهند و از رهاسازی زباله در معابر تا حدودی خودداری نمایند از طرفی روستائیان معتقدند که گردشگری تا حدودی در بهبود برخی راه‌های ارتباطی و گسترش خدمات‌رسانی و زیباسازی روستایی تأثیر داشته است. یافته‌های این تحقیق با نتایج پژوهش شمس‌الدینی (۱۳۸۹) و رکن‌الدین افتخاری و قادری (۱۳۸۱) نیز همسو و هم‌جهت است چرا که گردشگری روستایی و ارتباط تنگاتنگ آن با موضوع توسعه روستایی را مورد تأکید قرار داده‌اند. بنابراین با توجه به وجود جاذبه‌های

فراوان انسانی- طبیعی و تاریخی در این روستا که نشان از توانمندی و ظرفیت‌های فراوان در جذب گردشگر دارد می‌توان با مدیریت خردمندانه توأم با مشارکت همه‌جانبه خود اهالی روستا زمینه‌های پویایی اقتصادی- اجتماعی و بالطبع توسعه پایدار این منطقه را تداوم بخشید چرا که حدود سه چهارم روستاییان ریحاب شهرستان دالاهو در استان کرمانشاه نسبت به گردشگری روستایی نگرش مثبت داشتند از طرف دیگر با توجه این که، بررسی متغیرهای موثر بر نگرش روستاییان ریحاب نسبت به گردشگری روستایی نشان داد که از میان متغیرهای مستقل مختلف، به ترتیب، رفع بیکاری، تعامل و مشارکت روستاییان، حمایت دولت، توسعه صنایع جانبی، بهبود وضعیت اقتصادی روستاییان و ...، اثر مثبت و معناداری بر نگرش روستاییان نسبت به گردشگری روستایی داشته‌اند، می‌توان گفت این امر حاکی از فراهم‌بودن پتانسیل‌ها و ظرفیت‌های مناسب منطقه مذکور می‌باشد که باید با برنامه‌ریزی اثربخش از آن‌ها بهره گرفت. در این راستا راهکارهایی به منظور توسعه پایدار گردشگری این منطقه با استفاده از تکنیک SWOT در جدول شماره ۷ ارائه شده است. هر چند به زعم رکن‌الدین افتخاری و همکاران (۱۳۸۹) بومی‌سازی شاخص‌های توسعه پایدار گردشگری روستایی در ایران امری بسیار مهم است؛ چراکه مفهوم پایداری در صنعت گردشگری، طی چند دهه گذشته یکی از اصلی‌ترین و در عین حال مباحثه‌انگیزترین مفاهیم توسعه گردشگری و به عنوان چارچوبی برای فهم روندهای توسعه اقتصادی- اجتماعی و مدیریت منابع طبیعی و گردشگری در سراسر جهان مطرح شده است. لذا با عنایت به پیچیده و غامض بودن این مفهوم و از سوی دیگر نحوه عملیاتی کردن و اندازه‌گیری توسعه پایدار گردشگری، شاخص‌ها و معرف‌های دقیق و جامعی که بتواند با در نظر گرفتن همه جوانب، پایداری گردشگری را اندازه‌گیری نماید و توسعه پایدار گردشگری را میسر سازد، ضرورت ویژه‌ای دارد بنابراین می‌توان گفت با توجه به وضعیت کنونی گردشگری روستایی کشور و با توجه به جوان بودن بسیاری از مقاصد گردشگری روستایی، ضرورت در اختیار داشتن مجموعه‌ای مناسب از شاخص‌های توسعه پایدار گردشگری روستایی بومی شده برای ارزیابی وضعیت و ترسیم مسیر آینده، امری حیاتی و راهبردی تلقی می‌شود. چرا که به باور بسیاری از دانشمندان «اطلاعات خوب پایداری»، زمینه‌ساز تصمیم‌سازی و برنامه‌ریزی بهینه برای پیشرفت در مسیر توسعه پایدار گردشگری روستایی در آینده خواهد بود (رکن‌الدین افتخاری و همکاران، ۱۳۸۹). در نهایت به متولیان امر در سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری پیشنهاد می‌گردد که در زمینه حفظ و مدیریت گردشگری روستاهایی نظیر روستای ریحاب و جلوگیری از تخریب‌های محیطی آن با برنامه‌ریزی و اقدام آگاهانه موجبات ثبات توسعه پایدار روستایی را فراهم نمایند در این میان جلب مشارکت اجتماعات روستایی در برنامه‌ریزی گردشگری منطقه نقش بسیار ارزنده‌ای می‌تواند ایفا نماید هر چند گردشگری روستایی، خود رویکرد جدیدی در مدیریت روستایی کشور را می‌طلبد.

منابع

- بدری سیدعلی، مطیعی لنگرودی سیدحسن، سلمانی محمد، علیقلی فیروزجایی ناصر (۱۳۸۸) اثرات اقتصادی گردشگری بر نواحی روستایی، مجله جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای، شماره ۱۲، صص ۱۳-۳۵.
- پاپ‌زن عبدالحمید، قبادی پرستو، زرافشانی کیومرث و شهپر گراوندی (۱۳۸۹)، مشکلات و محدودیت‌های گردشگری روستایی با استفاده از نظریه بنیانی (مورد: روستای حریر، استان کرمانشاه)، فصلنامه پژوهش روستایی، دوره ۱، شماره ۳، صص ۲۵-۵۲.
- جوان، جعفر و مهدی سقایی (۱۳۸۳) نقش گردشگری روستایی در توسعه منطقه‌ای با تأکید بر مدیریت روستایی، مجله جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای، شماره ۲.
- حسین‌زاده دلیر، کریم و حیدری، رحیم (۱۳۸۲) گردشگری در ایران، چالش‌ها و امیدها. مجله جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای، شماره یک.

- خیاطی، م. (۱۳۸۲). گردشگری روستایی و تأثیر آن بر جوامع روستایی مطالعه موردی تایلند. مجله جهاد، ماهنامه توسعه روستایی و ترویج کشاورزی. سال ۲۳، شماره ۲۵۷ (خرداد و تیر)، صص ۴۲-۳۰.
- رستمی، یسار (۱۳۸۸) امکان‌سنجی توسعه گردشگری روستایی به منظور دستیابی به توسعه پایدار اقتصادی؛ مطالعه موردی: روستای اورامان تخت. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، استاد راهنما: بهروز محمدی یگانه، گروه جغرافیا. دانشگاه زنجان.
- رضوانی، ع. ا. (۱۳۷۶). جغرافیا و صنعت گردشگری. انتشارات دانشگاه پیام نور.
- رکن‌الدین افتخاری عبدالرضا و اساعیل قادری. (۱۳۸۱). نقش گردشگری روستایی در توسعه روستایی (نقد و تحلیل چهارچوب‌های نظریه‌ای). فصلنامه مدرس علوم انسانی، سال ۶، شماره ۲۵، صص ۲۳-۴۰.
- رکن‌الدین افتخاری عبدالرضا، مهدی پور طاهری و فاطمه مهدویان (۱۳۹۰) اولویت بندی ظرفیت‌های گردشگری مناطق روستایی شهرستان نیر، فصلنامه جغرافیا و توسعه، شماره ۲۴، صص ۲۳-۳۸.
- رکن‌الدین افتخاری عبدالرضا، داوود مهدوی و مهدی پور طاهری. (۱۳۸۹) فرآیند بومی سازی شاخص‌های توسعه پایدار گردشگری روستایی در ایران، فصلنامه پژوهش‌های روستایی، شماره ۴ دوره ۱، صص ۱-۴۱.
- شجاعی، منوچهر (۱۳۸۶) بررسی سیاست‌های دولت در صنعت گردشگری و ارائه الگوی توسعه پایدار صنعت گردشگری کشور. مجله دانش مدیریت، شماره ۲۰، صص ۶۳-۷۸.
- شمس‌الدینی علی. (۱۳۸۹). «گردشگری روستایی» راهکاری سازنده برای توسعه روستایی نمونه موردی: روستای فهلیان فصلنامه مسکن و محیط روستا، شماره ۱۳۱ دوره ۲۹، پاییز. صص ۹۵-۱۰۷.
- شریف‌زاده، ا. و مرادزاده، ه. (۱۳۸۱). توسعه پایدار و گردشگری روستایی. مجله جهاد، ماهنامه توسعه روستایی و ترویج کشاورزی، سال ۲۲ شماره ۲۵۰-۲۵۱، (خرداد و تیر)، صص ۶۳-۵۲.
- شهیدی، محمد شریف، زهرالسادات اردستانی و محمد مهدی گودرزی سروش (۱۳۸۷) بررسی تاثیرات گردشگری در برنامه‌ریزی نواحی روستایی، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، شماره ۶۷، صص ۹۹-۱۱۳.
- قادری، اسماعیل (۱۳۸۳)، آشنایی باصنعت جهانگردی (۲)، ماهنامه کجا، شماره ۱، دی ماه.
- قادری، زاهد (۱۳۸۳) «اصول برنامه‌ریزی توسعه پایدار گردشگری» انتشارات سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌ها.
- قربانی، رسول (۱۳۸۲)، توریسم و پویایی فضای شهری، نشریه دانشکده علوم انسانی و اجتماعی دانشگاه تبریز، شماره ۳، سال نهم.
- محلاتی، صلاح‌الدین (۱۳۸۰)، درآمدی بر جهانگردی، تهران، دانشگاه شهید بهشتی.
- کرمی دهکردی مهدی، علی اصغر میرک‌زاده، فرشته غیاثوند غیاثی (۱۳۹۱) تحلیل عوامل موثر بر توسعه گردشگری روستایی از دیدگاه روستائیان استان چهارمحال و بختیاری، مجله جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی، شماره ۱، صفحه ۹۹-۱۱۲.
- محقق داماد، م. (۱۳۷۷). حقوق جهانگردی و سیر تحولات تاریخی آن. مجموعه مقالات نخستین همایش جهانگردی جمهوری اسلامی ایران جلد (۱)، کیش: سازمان منطقه آزاد.
- محمدی، مهدی (۱۳۸۳) بررسی توانایی‌های زنان عشایری با تأکید بر نقش آنان در اقتصاد تولیدی عشایر، مجموعه مقالات همایش ملی ساماندهی جامعه عشایری ایران، تهران: نقش بیان با همکاری سازمان امور عشایر ایران.
- مرادزاده، ه. و نظری، ش (۱۳۸۲). گردشگری و توسعه روستایی. مجله جهاد، ماهنامه توسعه روستایی ترویج کشاورزی، سال ۲۲، شماره ۲۵۶ (فروردین و اردیبهشت)، صص ۶۷-۶۱.
- مقصودی، ط. و لشکرآرا، ف. (۱۳۸۳). گردشگری، توسعه و روستا. مجله جهاد، ماهنامه توسعه روستایی و ترویج کشاورزی، سال ۲۴، شماره ۲۶۴ (مرداد و شهریور)، صص ۵۵-۴۸.

- مهدوی، داوود (۱۳۸۱)، نقش گردشگری در توسعه نواحی روستایی پیرامون شهرها و ارائه مدل استراتژیک (نمونه موردی: دهستان لواسان کوچک)، پایان نامه دکترا، دانشگاه تربیت مدرس.
- مهدوی مسعود، مجتبی قدیری معصوم و نسرین قهرمانی (۱۳۸۷) اثرات گردشگری بر توسعه روستایی با نظرسنجی از روستائیان دره کن و سولقان، فصلنامه روستا و توسعه، شماره ۲، صص ۳۹-۶۰.
- موحد، علی (۱۳۸۱)، بررسی و تحلیل الگوی فضای توریسم شهری مطالعه موردی؛ شهر اصفهان، رساله دکتری، دانشگاه تربیت مدرس.
- محلاتی، صلاح الدین (۱۳۷۷)، اهمیت اقتصادی جهانگردی در جهان معاصر، اطلاعات سیاسی و اقتصادی، شماره ۱۳۸ - ۱۳۷، اسفندماه.
- میرزایی رحمت (۱۳۸۸). تاثیر توسعه گردشگری روستایی بر اشتغال در منطقه اورامانات کرمانشاه. فصلنامه روستا و توسعه. شماره ۱۴، شماره ۴، زمستان.
- هادوی، محمدرضا (۱۳۸۷)، امکان سنجی پتانسیل های توریستی استان زنجان، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی.
- Szabo, Bernadett (2005), "Rural tourism as alternative income source for rural areas along the Hortobagy". Journal of Agricultural Economics. Vol. 20, No. 11.
- Campbell, L. M. (1999), Ecotourism in Rural Developing Communities. Canada: University of Western Ontario.
- England Research (2005), "Rural and farm tourism". Available on: www.anobanini.ir
- FFTC (2004). Rural Tourism. [on-line] Available on the WWW: URL: <http://www.fttc.agent.org/library/abstract/ac1998b.htm>.
- Fleicher .A. Felsenstien .D. (2004). Support For Rural Tourism, Does it Make a Difference?. A annals of Tourism Research, 27(4). 1007-1024.from,
- Holland, J.; Burian, M.; and Dixey, L. (2003), Tourism in Poor Rural Areas, Diversifying the Product and Expanding the Benefits in Rural, Areas. London: PSA publications.
- Oppermann, Martin (1996), "Rural tourism in Southern Germany". Annals of Tourism Research, Vol. 13, No. 1.
- Ryan .C. (1991). Recreational Tourism : a Social Science Per Spictive. LONDEN: Routtedy.
- Slee, Bill (1997), "The economic impact of alternative types of rural tourism". Journal of Agricultural Economics, Vol. 10, No. 6.
- Soteriades, Morios (2002), "Tourism and environment in rural areas", Available on: www.fund.acbe/prelude

Letta